

TOMASZ KUBICKI
(Łódź)

*Urząd woźnego sądowego w XIX wieku na ziemiach
polskich w postępowaniu hipotecznym w świetle akt
hipotecznych brzezińskich*

Das Amt des Gerichtsdieners auf polnischen Gebieten im
Hypothekenverfahren im 19. Jahrhundert; aus den Hypothekenakten
von Brzeziny

The office of court beadle in mortgage procedures in 19th-century
Polish lands, in the light of the mortgage files from Brzeziny

1. Wprowadzenie. 2. Woźny a burgrabia. 3. Dwie kategorie woźnych sądowych. 4. Nominacja. 5. Urząd woźnego pod rządami ustaw rosyjskich; 6. Kwalifikacje kandydata na woźnego. 7. Obowiązki związane z doręczeniem. 8. Dziennik dopełnionych wręczeń. 9. Odpowiedzialność. 10. Ustalanie tożsamości osób przez woźnych. 11. Woźni sądowi w aktach hipotecznych brzezińskich.

1. Einführung. 2. Der Gerichtsdieners und der Burggraf. 3. Zwei Kategorien der Gerichtsdieners. 4. Benennung. 5. Das Amt des Gerichtsdieners unter russischem Gesetz. 6. Qualifikationen eines Kandidaten. 7. Pflichten verbunden mit der Zustellung. 8. Verzeichnis erfolgter Zustellungen. 9. Verantwortung. 10. Identitätsprüfung durch die Gerichtsdieners. 11. Die Gerichtsdieners in den Hypothekenakten von Brzeziny.

1. Introduction. 2. The beadle vs. the burgrave. 3. Two categories of court beadle. 4. Nomination. 5. The office of beadle under Russian laws. 6. Qualifications of the candidate for the office of beadle. 7. Duties related to the delivery. 8. The logbook of executed deliveries. 9. Responsibility. 10. Corroboration of identity by the beadles. 11. Court beadles in the mortgage files from Brzeziny.

1

Funkcjonujący w szlacheckiej Polsce woźny sądowy był przedmiotem gruntownych monograficznych studiów, w których rozważano miejsce urzędu w strukturze sądownictwa szlacheckiego¹ oraz funkcje przez tego urzędnika realizowaną². W ich świetle okazało się, że był to urzędnik

¹ Zob. podsumowanie dorobku i zestawienie literatury Z. Rymaszewski, *Z badań nad organizacją sądów prawa polskiego w średniowieczu. Woźny sądowy*, Warszawa 2008.

² Tenże, *Z badań nad funkcjonowaniem sądów prawa polskiego w średniowieczu. Czynności woźnego sądowego*, Warszawa 2010.

o ogromnym znaczeniu, obciążony rozlicznymi ważnymi dla sprawnego przebiegu procesu zadaniami i odgrywający znaczącą rolę nie tylko w zakresie funkcjonowania wymiaru sprawiedliwości. Takiego zainteresowania nie budziły już losy tego urzędnika po upadku Rzeczypospolitej. Czy warto próbować tę lukę wypełnić?

2

Urząd woźnego sądowego przeszedł w okresie Księstwa Warszawskiego daleko idącą ewolucję. Początkowo był to urzędnik dokonujący egzekucji wyroków lub aktów notarialnych opatrzonych klauzulą egzekucyjną, doręczający pisma procesowe. Ponadto pełnił on służbę wewnętrzną i realizował zadania porządkowe podczas audiencji sądowych, tj. posiedzeń sądu. W dekreście księcia warszawskiego z dnia 13 marca 1809 roku określony został nazwą burgrabia³, choć zupełnie nie odpowiadało to dotychczasowej praktyce. Nakładano przy tym na tych urzędników nadmiar obowiązków. Z tego powodu dekretem z dnia 14 X 1811 roku wprowadzono dość istotne zmiany⁴. Urzędy burgrabiów zlikwidowano i rozdzielono czynności egzekucyjne od techniczno-doręczeniowych. Pojawili się nowi urzędnicy – komornicy i woźni. Ci pierwsi mieli uczestniczyć wyłącznie w czynnościach egzekucyjnych⁵. Pozostałe zadania burgrabiego powierzone zostały woźnym.

3

Przepisy wyróżniają dwie kategorie tych urzędników. Pierwszy z woźnych to woźny audiencjonalny, będący na etacie sądu i pobierających tam wynagrodzenie. Skupiał on w swoim ręku całość kompetencji urzędu, z jednej strony wykonując funkcję doręczeniową, z drugiej powołany został do wykonywa-

³ Dz. Pr. I, s. 218, Wzorcem byli francuscy urzędnicy, dla których terminem *huissiers* oznaczano zarówno komornika, jak i pomocniczego urzędnika sądowego. Zob. dekret z 29 VIII 1809 roku, Dz. Pr. II s. 45. *Oficjaliści przy sądach do wręczania zapozwów i uskuteczniania egzekucji wyroków sądowych ustanowieni w procedurze francuskiej huissiers zwani, nazwisko burgrabiów nosić mają.*

⁴ Dz. Pr. III s. 407.

⁵ To oni wprost przejęli najważniejsze kompetencje burgrabiów. Przekonuje o tym pozostawienie im jako wynagrodzenia z tytułu wykonywanych obowiązków, dawnej taksy burgrabiowskiej. Zob. np. uwagi A. Heylman, *Historia organizacji sądownictwa w Królestwie Polskim*, t. 1, Warszawa 1861, s. 146, czy W. Sobociński, *Historia ustroju i prawa Księstwa Warszawskiego*, Toruń 1964, s. 252.

nia służby wewnętrznej i policyjnej w lokalach sądowych⁶. Natomiast drugim był woźny o wyraźnie ograniczonych kompetencjach, tzw. nadetatowy. Był on uprawniony wyłącznie do wykonywania funkcji doręczeniowej (w grę wchodziły doręczenia przede wszystkim pozwów oraz wszelkich innych pism procesowych). Jak nazwa tego stanowiska wskazuje, nie posiadał on sądowego etatu, a jego zadania opłacane były przez strony według ustalonej z góry taksy⁷.

4

Początkowo woźny sądowy zaliczany był do tych oficjalistów sądowych, których na wniosek sędziego pokoju mianował minister sprawiedliwości⁸. Natomiast ustawa o służbie cywilnej w Królestwie Polskim z 10/22 marca 1855 r.⁹ i postanowienie Namiestnika z 11/23 lipca 1859 r.¹⁰ zmieniły tę zasadę, przyznając uprawnienie do obsadzania stanowiska kancelistów i woźnych w drodze nominacji prezesowi właściwego trybunału cywilnego¹¹.

5

Ustawy sądowe rosyjskie z 20 XI 1864 r. nie przewidywały urzędów woźnych sądowych¹². Mimo to w projektach Komisji Prawniczej, podporządkowanej Komitetowi Urządzącemu w Królestwie Polskim, o zastosowaniu tych ustaw do warszawskiego okręgu sądowego, pozostawiono urzędy woźnych sądowych (*sudiebnyje razsylnyje*). Mieli oni nadal zajmować się doręczeniami pism sądowych i wezwań uczestnikom postępowań, a także wykonywać czynności zlecone przez przewod-

⁶ Dz. Pr. t. 3, s. 407, art. 5.

⁷ Działali na wzór woźnych z okresu przed rozbiorem. Zob. Z. Rymaszewski, *Z badań...*, s. 57 i s. 161. Tu też konstatacja *komornicy sądowi i woźni sądowi występują w tym samym czasie, na tym samym obszarze i pełnią te same funkcje*, i dalej, s. 58: *proces zastępowania komorników sądowych woźnymi, rzeczywiście zachodzi, odkąd pojawiają się księgi sądowe występują tylko woźni sądowi, a komornicy to tylko prywatni zastępcy sędziego i podsędką*.

⁸ Art. 18 *organizacji sądownictwa cywilnego w Księstwie Warszawskim* wyd. przez ministra sprawiedliwości w dniu 13 maja 1808 roku nr 3335. Po powstaniu listopadowym zamiast ministra – Dyrektor Główny prezydujący w Komisji Rządowej Sprawiedliwości zob. art. 23 Statutu Organizacyjnego z dnia 14 lutego 1832, Dz. Pr. Kr. Pol. XIV, s. 199.

⁹ Dz. Pr. Kr. Pol. 53, s. 73.

¹⁰ Dz. Pr. Kr. Pol. 53, s. 227 – odsyłacz do § 7 Organizacji Komisji Rządowej Sprawiedliwości.

¹¹ Przepisy o aplikacji i egzaminach w Wydziale Sądowym Królestwa Polskiego z dnia 13 VI 1860 r. zaliczyły urząd woźnego do posad kancelaryjnych, art. 2. Dz. Pr., t. 56 s. 7–8, Warszawa 1860.

¹² Zob. np. A. Suligowski, *O reformie sądowej w Królestwie Polskim*, Warszawa 1876, s. 12.

niczącego sądu. Jak zauważa A. Korobowicz: *Odstępstwo to prawdopodobnie poddyktowane było chęcią utrzymania owego tradycyjnego już w polskim sądownictwie niższego urzędu sądowego, którego przydatność była niewątpliwa*¹³.

6

Od kandydata ubiegającego się o urząd woźnego sądowego wymagano:

- przedstawienia świadectwa ukończenia szkoły elementarnej¹⁴, a od roku – 1860 powiatowej¹⁵;
- uprzedniego odbycia dwuletniej, ciągłej praktyki/aplikacji (*przy stosownych funkcjach lub urzędach*) i okazanie odpowiedniego zaświadczenia¹⁶;
- dołączenia życiorysu i zaświadczenia właściwej władzy policyjnej o miejscu zamieszkania.

Kolejnym warunkiem ubiegania się o urząd było złożenie egzaminu przed deputacją wyłonioną z wojewódzkiej komisji egzaminacyjnej¹⁷.

7

Zgodnie z treścią art. 4, 52 i 156 k.p.c. doręczenie pozwów i innych aktów należy do woźnych sądów pokoju zamieszkania strony, której doręczenie ma nastąpić¹⁸.

¹³ A. Korobowicz, *Sądownictwo Królestwa Polskiego 1876–1915*, Lublin 1995, s. 60.

¹⁴ Zgodnie z art. 7 a i art. 17 Postanowienia namiestnika Królestwa Polskiego z dnia 12 XI 1816 r. o ustanowieniu Komisji Egzaminacyjnych, *Zbiór Przepisów Administracyjnych Królestwa Polskiego, Wydział Sprawiedliwości*, cz. 1, t. 3, Warszawa 1866, s. 39 i 47.

¹⁵ Postanowienie Rady Administracyjnej z 13 VI 1860 r. o aplikacjach i egzaminach w Wydziale Sądowym.

¹⁶ Art. 19, postanowienia namiestnika z dnia 12 XI 1816 r., s. 47. Oprócz tego musiał jeszcze do prośby o przyjęcie na aplikację załączyć akt urodzenia, świadectwo złożenia przysięgi homagialnej i zaświadczenie o dobrym prowadzeniu się, jak również, w przypadku małoletniości, pisemną zgodę rodziców czy opiekunów, na podjęcie przez proszącego aplikacji, zob. art. 55 postanowienia Rady Administracyjnej z dnia 13 VI 1860 r.

¹⁷ Art. 39 postanowienia namiestnika z dnia 12 XI 1816 roku, *Zbiór Przepisów Administracyjnych, Wydział Sprawiedliwości*, cz. 1, t. 3, s. 57. Od roku 1860: *Kandydatów na woźnych sądowych egzaminuje sam prokurator sądu, przy którym obowiązki te sprawować pragną*, art. 62 postanowienia RA z dnia 13 VI 1860 roku, *Dz. Pr. T.* 56, 1860, s. 55.

¹⁸ Dlatego woźni muszą mieszkać w okręgu danego sądu pokoju. Jeżeli zachodzą jakieś przeszkody, przez innego woźnego wyznaczonego przez sąd. Zob. Komisja Rządowa Sprawiedliwości d. 27 IV 1825 nr 4422. Może też strona żądać użycia do doręczenia woźnego trybunalskiego lub nawet sądu apelacyjnego. W takiej jednak sytuacji sam strona ponosić musi koszty doręczenia.

Woźni w czasie wykonywania zadań musieli nosić mundur służbowy¹⁹. Ten obowiązek spoczywał zarówno na woźnych etatowych, jak i na nadetatowych²⁰. Dokonując czynności urzędowych, każdy woźny musiał mieć przy sobie nominację dla ewentualnego wylegitymowania się²¹. Nadto woźny, przybywając do jakiegś gminy w celu realizacji swych obowiązków, winien meldować się miejscowej władzy administracyjnej²².

8

Szczególnym obowiązkiem, mającym na celu z jednej strony zdyscyplinowanie woźnego, a z drugiej nadzorowanie przez sąd procesowo tak istotnych poczynań woźnych, było prowadzenie dziennika czynności – *dziennika dopełnianych przez nich wręczeń*²³. Dziennik był drukowanym formularzem²⁴, powinien być oprawiony i odpowiednio opisany na poszczególnych kartach – parafowany i na końcu poświadczony, wraz z adnotacją o ilości stron wchodzących w skład dziennika. Tej czynności dokonywał właściwy miejscowo podsędek²⁵. Woźny, który zgubił dziennik doręczeń, nie powinien podejmować żadnych czynności aż do czasu wyjaśnienia sprawy, usprawiedliwienia się i otrzymania nowego dziennika²⁶. Woźny obowiązany jest zapisywać niezwłocznie, w dzien-

¹⁹ Reskrypt Komisji Rządowej Sprawiedliwości z dnia 28 VII/ 9 VIII 1854, nr 12, 968/ zob. dodatek nr 11, t. 7, s. 81, Zbiór Przepisów administracyjnych Królestwa Polskiego i Najwyższe zatwierdzenie z dnia 8 III 1854 przepisy o formie mundurów urzędników cywilnych, Dz. Pr. Kr. Pol. T. 49, s. 325.

²⁰ Zob. Komisja Rządowa Sprawiedliwości z dnia 28 VII/ 9 VIII 1854 nr 12 968.

²¹ Zob. też art. 1. k.p.c. w każdym pozwie matrykuła woźnego tj. wymienienie imienia nazwiska miejsca zamieszkania oraz daty nominacji woźnego, który dokonuje doręczenia.

²² Reskrypt KRS z dnia 27 XI 1823, nr 11,934.

²³ Reskrypt Komisji Rządowej Sprawiedliwości z dnia 18 II–3 III 1853 r., nr 2633, z terminem wprowadzenia w życie tych postanowień od dnia 20 V–1 VI 1853 r. Zawiera również instrukcję i wzór dziennika wręczeń. Dziennik wręczeń zawiera następujące rubryki: 1) nr bieżący, 2) imię, nazwisko i zamieszkanie strony, która akt powierzyła, 3) imię, nazwisko, zamieszkanie strony powodowej ewentualnie strony, na której żądanie akt doręczono, 4) rodzaj aktu, 5) imię, nazwisko, powołanie (zawód, wyznanie), zamieszkanie strony, której doręczenie ma nastąpić, 6) imię, nazwisko, powołanie i zamieszkanie osoby, na ręce której nastąpiło doręczenie, 7) data wręczenia, dzień, miesiąc, rok, godzina, 8) pokwitowanie odbioru, 9) uwagi.

²⁴ Koszt druku (w 1853 r.) jednego egzemplarza to 15 kopiejek. Uiszcza je każdy woźny w momencie otrzymania dziennika, od prokuratora/podsędka – w sądach pokoju.

²⁵ Wynika to w wydanej instrukcji pkt 3 zob. przypis 15.

²⁶ Rozporządzenie Komisji Rządowej Sprawiedliwości z dnia 10/22 IX 1853, nr 11025. Tu też kolejna zmiana – daty wręczeń na oryginałach i na kopiach mają być, przez woźnego, wyrażane literami, a nie jak dotychczas cyframi.

niku, każde dokonane doręczenie, zachowując właściwą kolejność. Na akcie, przy poświadczeniu wpisuje liczbę (numer), pod którą zostało ono wciągnięte do dziennika. Tu również czyni wzmiankę, na czyje żądanie dokonywane jest doręczenie²⁷. Dziennik woźnego funkcjonującego przy sądzie pokoju jest regularnie kontrolowany przez podsędką. Nie później niż co dni 15 i zawsze na żądanie woźny obowiązany jest go składać do widymacji tj. przejrzenia, i poświadczenia. Podsędek odnotowuje w dzienniku przeprowadzaną kontrolę i nadaje swojemu wpisowi kolejny numer porządkowy²⁸.

9

Ze zrozumiałych powodów istotne jest ustalenie przez woźnego tożsamości osób powierzających akt doręczenia i tych, którym akt się doręcza. To szczególnie istotne, gdy to nie strona ani jej pełnomocnik powierzają akt do wręczenia. Wówczas woźny musi zbadać wiarygodność tej osoby (przez ustalenie miejsca zamieszkania) i przysługujące jej upoważnienie. W przypadku pojawienia się wątpliwości powinien odmówić podjęcia działań. Zawsze musi *dokładnie przekonać się o mieszkaniu osoby powierzającej akt, aby był w stanie wskazać ją, pod odpowiedzialnością*²⁹. Instrukcja opisuje także, choć ogólnikowo powinność ustalenia tożsamości odbiorcy: *Obowiązany jest również woźny z największą troskliwością przekonywać się o tożsamości osoby, której akt doręcza*.

W przypadku nieobecności woźnego sąd pokoju (początkowo podsędek, później sędzia pokoju) wyznacza zastępcę³⁰.

Wynagrodzenie woźnych sądowych etatowych było niskie. Wynosiło 300 zł³¹, później, łącznie 225 rubli rocznie³².

²⁷ Nadto wpisują *na oryginałach, na jakich stemplach pisane są kopie, a na kopiach, na jakich stemplach pisane są oryginały*, Komisja Rządowa Sprawiedliwości 20 VII / 1 VIII 1849 r., nr 5490, Zawadzki, *Prawo cywilne obowiązujące w Królestwie*, t. 3, s. 619 uwaga (1).

²⁸ Po zapisaniu wszystkich kart w dzienniku woźny składa go do archiwum sądu pokoju.

²⁹ Pkt. 6 Instrukcji, Zawadzki, *Prawo cywilne obowiązujące w Królestwie*, Warszawa 1861, t. 2, s. 618.

³⁰ Art. 5 organizacji sądownictwa, Zbiór przepisów administracyjnych Królestwa Polskiego, t. 6, cz. 2, s. 27.

³¹ Etat pensji i wydatków dla magistratur sądowniczych w kraju nowo do Księstwa Warszawskiego wcielonym na rok 1810/1811, [w:] *Ustawodawstwo Księstwa Warszawskiego*, t. 2, 1809–1810, opr. W. Bartel, J. Kosim, W. Rostocki, s. 185. W tym samym czasie pensja posługacza sądowego wynosiła 450 zł, kancelisty 600, a podpisarza 1200 zł.

³² Z czego 150 rubli to pensja, a 75 rubli to tzw. stół, stołowe. Nie pobierali dodatku na mieszkanie. S. Godlewski, *Zbiór praw, postanowienia i rozporządzenia rządu w Guberniach Królestwa Polskiego obowiązujące...*, Warszawa 1881, t. 6, s. 241, Etaty władz sądowych warszawskiego okręgu sądowego z dnia 19 II 1875 roku. Zob. też przypis 10 niniejszej pracy. Dla porównania

10

W przypadku dostrzeżenia uchybień lub opieszałości w doręczeniach i prowadzeniu dziennika sąd może wymierzyć woźnemu karę wynikającą z przepisów³³. Wynika to również z art. 2 organizacji sądownictwa cywilnego: *Pisarze, asesorowie, podpisarze i burgrabiowie, tudzież oficjaliści sądowi stoją pod dozorem sądów swoich*³⁴; w związku z art. 6, który stanowi, iż *oficjalistów sądowych, zawieszają sąd swój i oddaje ich pod sąd prawem przepisany, jeżeli sam przewinien nie sądzi*.

11

W aktach hipotecznych brzezińskich woźni sądowi nie pojawiają się często. Zawierają one bowiem łącznie zaledwie 14 informacji o działalności woźnych, dotyczących 4 przypadków doręczenia i 10 wywieszenia obwieszczenia. Aktywni byli czterej woźni: Teofil Czuchowski, Roman Dominik Winnicki, Józef Mrozowski, Piotr Osiński. Ich aktywność przedstawia się następująco: Teofil Czuchowski pojawia się 5 razy (1 doręczenie, 4 wywieszenia)³⁵, Roman Dominik Winnicki 4 razy (2 doręczenia i 2 wywieszenia obwieszczeń)³⁶, Józef Mrozowski 2 razy (1 doręczenie, 1 wywieszenie)³⁷, Piotr Osiński tylko 3 wywieszenia obwieszczeń³⁸.

sekretarze hipoteczni, narzekający ustawicznie na głodowe pensje, pobierali 600 rubli rocznie.

³³ Przede wszystkim kary porządkowe, a w przypadku powtarzania się wykroczeń zwolnienie ze służby. Postępowanie i kary zob. odsyłacz do par. 7 lit. c, Organizacji Komisji Rządowej Sprawiedliwości. Zbiór przepisów administracyjnych Wydziału Sprawiedliwości, t. 1, s. 31. Przepisy o pociąganiu do odpowiedzialności, wymierzaniu kar, zawieszaniu w urzędowaniu były wielokrotnie zmieniane zob. np. S. Zawadzki, *Prawo cywilne...*, t. 3, s. 318–319, gdzie wskazano 13 różnych aktów prawnych wydawanych w latach 1817–1861 dotyczących tych kwestii.

³⁴ Zob. też art. 4 organizacji sądownictwa cywilnego z dnia 13 maja 1808 roku. *Oficjaliści sądowi nie mogą oddalić się bez zezwolenia swojego sądu*. Chodzi tu przede wszystkim o kwestie urlopowe. Przepisy te zostały zmienione przez art. 23, 66, 115 oraz 146 do 160 Ustawy z dnia 10/ 22 III 1859 r., o służbie cywilnej w Królestwie Polskim, Dz. Pr. Kr. Pol. T. 53, s. 69 i nast.

³⁵ *Teofil Czuchowski, woźny przy Sądzie Pokoju Okręgu Brzezińskiego mianowany i przysięgły, w Mieście Brzezinach z urzędu zamieszkały*?. Wywieszenia: rep. hip. 58, s. 6, rep. hip. 59, s. 12, rep. hip. 82, s. 5, rep. hip. 79, s. 16.

³⁶ Doręczenia: rep. hip. 69, s. 5, rep. hip. 90, lit. B, s. 14; wywieszenia: rep. hip. 148, lit. B s. 4, Jeżów rep. hip. 6, karta 24.

³⁷ Doręczenia: rep. hip. 20, cz. 1, s. 19, wywieszenie: rep. hip. 53, s. karta 26.

³⁸ Wywieszenia: rep. hip. 6, s. 9; rep. hip. 14, cz. 2, s. 23; Jeżów rep. hip. 4, s. 6.

Jak widać, woźni najczęściej poświadczają fakt wywieszenia obwieszczeń³⁹, wezwań w miejscu publicznym – w sądzie⁴⁰. Niekiedy znajdujemy w aktach hipotecznych potwierdzenie dokonanego doręczenia. Treść tych doręczeń jest standardowa, niezależnie od tego, kto sprawuje urząd woźnego sądowego. Nie jest jednak ona regulowana przez przepisy ani nie istnieje formularz – wzór takiego pisma. Wszelkie podobieństwa wynikają z praktyki, długotrwałego stosowania tych samych nawet zwrotów przez kolejnych woźnych. Są zapewne nawykiem nabytym w trakcie aplikacji i późniejszej działalności urzędniczej.

Przyjrzyjmy się jednemu z takich potwierdzeń doręczenia: *W skutek rozporządzenia SP. OB. W H.*⁴¹ *Ja woźny Dominik Winnicki mianowany i przysięgły w mieście Brzezinach mieszkający kopię tego wezwania na papierze bez stempla spisana doręczyłem Wilhelmowi i Annie małżonkom Walden w mieście okręgowym Brzezinach zamieszkałych, którą to kopię pod niebytność samych małżonków na ręce ich syna Fryderyka Walden w własnym ich miejscu zamieszkania dałem i zostawiłem*⁴².

Jest ono o tyle ciekawe, iż jako jedyne w aktach hipotecznych brzezińskich dotyczy sytuacji, gdy woźny nie zastał adresatów wezwania⁴³. Doręczenie zostało dokonane na ręce syna Fryderyka, który w dniu doręczenia nie ukończył jeszcze 16 roku życia⁴⁴, woźny w sposób nie dość jasny, wyraźny opisał sam akt doręczenia⁴⁵.

³⁹ Zob. rep. hip. 58 s. 7. „Kopię niniejszego obwieszczenia na papierze bez stempla, z urzędu odpisaną przyklepiłem na drzwiach audiencjonalnych Sądu Pokoju Okręgu Brzezińskiego w mieście Brzezinach, z urzędu świadczę. W Brzezinach dnia 19 XI/ 1 XII 1858 Teofil Czuchowski”.

⁴⁰ Mogą to być *drzwi audiencjonalne* zob. j.w., czy *drzwi sali wstępowej tutejszego sądu*/rep hip. 82, s. 5; przykład ciekawy, ponieważ poniżej fakt przybicia wezwania potwierdza pisarz. Pojawiają się również inne określenia *w miejscu na ten cel wyznaczonym tutejszego Sądu*, rep. hip. 79, s. 16.

⁴¹ Co oznacza Sąd Pokoju Okręgu Brzezińskiego, Wydział Hipoteczny. Takim skrótami posługuje się niekiedy również prasa zamieszczająca obwieszczenia sądowe; zwłaszcza w numerach dodatkowych Dziennika Urzędowego Guberni Warszawskiej, np. Dodatek drugi do numeru 48 Dziennika Urzędowego Guberni Warszawskiej, z dnia 14/26 XI 1853 roku. Czy dodatek drugi do numeru 8 Dziennika Urzędowego Guberni Warszawskiej z dnia 13/25 II 1854 roku, tam również inne skrótory np. P. H. O. B. tj. Pisarz Hipoteczny Okręgu Brzezińskiego, czy R. K. Z. G. W. – Rejent Kancelarii Ziemiańskiej Guberni Warszawskiej.

⁴² Rep. hip. 69, s. 5. Potwierdzenie dokonania doręczenia zapisane zostało przez woźnego na odwrocie obwieszczenia o pierwiastkowej regulacji pod datą 4/16 III 1860 roku.

⁴³ We wszystkich innych przypadkach doręczenie następuje do rąk własnych adresata: np. rep. hip. 66, cz. 2, s. 3, rep. hip. 90 lit. B, s. 14. W przypadku, wyżej opisanym małżonkowie Walden są właścicielami nieruchomości, dla której regulacji hipotecznej żąda wierzyciele Feiga Rozenberg i Moszek Szpiro. W takiej sytuacji, zgodnie z art. 17 instrukcji hipotecznej z roku 1825: *Sąd Pokoju oprócz obwieszczeń publicznych uwiadomi w krótkości właściciela o żądaniu wniesionym*.

⁴⁴ Doręczenie nastąpiło 4/16 III 1860, a Fryderyk Walden urodził się 9 sierpnia 1844 r. (akt urodzenia rep. hip. 69, s. 21).

⁴⁵ W innych przypadkach z reguły pojawia się wpis: *kopię doręczyłem (wręczyłem) a oryginał*

Z całą stanowczością można stwierdzić, że w tym przypadku woźny działał zgodnie z prawem. Każdy bowiem pozew czy akt sądowy mógł być doręczony stronie osobiście lub w jej miejscu zamieszkania. W tej drugiej sytuacji, gdy woźny nie zastanie strony, może oddać pismo jakiemukolwiek krewnemu lub nawet służącemu⁴⁶. Woźny musi tylko uczynić wzmiankę o takim zdarzeniu zarówno na oryginale, jak i na kopii pozwu (aktu sądowego). W omawianym przypadku zatem uczynił zadość postanowieniom procedury cywilnej⁴⁷. Również w innych sferach działalności, analizowanej na podstawie akt hipotecznych, nie da się stwierdzić, by woźni sądowi brzezińscy, nie trzymali się ściśle istniejących regulacji prawnych. Wydaje się to zresztą całkowicie zrozumiałe: w postępowaniu niemal zawsze występuje strona niezainteresowana zakończeniem procesu. Każde uchybienie woźnego byłoby przez nią wykorzystane, a woźny rychło utraciłby urząd.

(drugą kopię) z poświadczeniem (doręczenia tj. podpisem odbiorcy) zwracam sądowi. Zob. np. rep. hip. 58, s. 17, rep. hip. 101, s. 21. Takie postępowanie jest zgodne z art. 17 instrukcji hipotecznej z 1825 r.

⁴⁶ A gdyby ich nie zastał – nawet sąsiadowi. W przypadku gdyby ten nie chciał bądź nie mógł podpisać oryginału, woźny oddaje kopie przedstawicielowi lokalnej administracji – prezydentowi, burmistrzowi, wójtowi, którzy bez żadnych opłat potwierdzą doręczenie. Zob. art. 68 KPC francuskiej procedury cywilnej z roku 1806.

⁴⁷ Zob. też art. 59, 61, 69, 70, 71 i 1039 KPC z 1806 roku.